

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Soulmates: Reinvention of ethnic identification among higher educated second generation Moroccan and Turkish Dutch

Sloutman, M.W.

Publication date

2014

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sloutman, M. W. (2014). *Soulmates: Reinvention of ethnic identification among higher educated second generation Moroccan and Turkish Dutch*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting (Dutch summary)

Als Nasrdin Dchar in 2011 wordt bekroond tot Beste Nederlandse acteur en daarvoor een Gouden Kalf in ontvangst neemt, houdt hij een geëmotioneerde speech waarin hij expliciet benoemt dat hij Nederlands is en Marokkaans bloed heeft. Hoe valt dat te begrijpen? Wat maakt dat iemand zoals Dchar, een 'sociale stijger' met een etnische minderheidsachtergrond, zich identificeert als Marokkaans en dat op zo'n moment naar voren brengt? Waarom verdwijnt etnische identificatie niet automatisch bij sterke sociale mobiliteit, dus wanneer er op sociaaleconomisch terrein sprake is van verregaande 'integratie'?

In dit boek identificeer ik een traject onder de (volwassen) kinderen van migranten dat tot nu toe onderbelicht is geweest. Dit is een traject van *reinvention of ethnic identity*, oftewel van het her-uitvinden van etnische identiteit. Dit helpt ons beter te begrijpen waarom in veel gevallen etnische identificatie zo belangrijk is voor sociale stijgers met een etnische minderheidsachtergrond.

Hoofdstuk 1. Introductie. Een Gouden Kalf winnen...

Deze studie verkent hoe 'minderheids-stijgers' hun etnische identiteit ervaren en vormgeven; het gaat dus om hoger opgeleide individuen met een etnische minderheidsachtergrond die opgegroeid zijn in gezinnen met een lagere sociaaleconomische status. Ik richt me in deze studie op tweede generatie Marokkaanse en Turkse Nederlanders met een hoog opleidingsniveau. Hoofdvragen zijn:

- Hoe sterk identificeren deze minderheids-stijgers zich met hun etnische labels? (Hoe sterk voelen zij zich 'Marokkaans' en 'Turks'?) Hoe verhoudt zich dit tot hun identificatie als Nederlander? Wat betekent het voor hen als zij zich identificeren met hun etnische labels en met het Nederlandse label?
- Hoe worden hun identificaties beïnvloed door de verschillende sociale situaties waarin zij zich begeven?
- Hoe ontwikkelen hun identificaties zich gedurende de tijd? En hoe hangen deze identificaties samen met trajecten van sociale mobiliteit?

In hoofdstukken 2, 3 en 4 wordt de methodologische, theoretische en sociaalpolitieke context van de studie geschetst.

Hoofdstuk 2. Integratiemodellen. Beschouwing van etnische en nationale identificatie

Als we het belang van etnische identificatie voor sociale stijgers willen begrijpen, schieten de twee meest bekende integratiemodellen, die van 'rechtelijns'

integratie en van 'segmented assimilation', tekort. De invalshoek waarin etniciteit wordt benaderd vanuit het idee van 'etnische opties' is meer geschikt.

Hoe etniciteit en identiteit als analytische concepten gebruikt worden is geen eenvoudige zaak. In de sociale wetenschappen is er een brede consensus om etniciteit en identiteit als sociale constructies te zien. Echter, in veel empirische studies wordt deze visie onbedoeld verdrongen door een meer essentialistische visie; een visie die ook alom aanwezig is in het alledaagse leven. Binnen deze visie worden etnische identiteiten gezien als een weerspiegeling van begrensde, homogene culturen, en leden van een etnische categorie worden beschouwd als een hechte en homogene groep. Ook gebeurt het vaak dat etniciteit en identiteit niet helder en eenduidig worden gedefinieerd. Om deze twee valkuilen van onbedoeld essentialisme en van ambiguïteit te vermijden, worden in deze studie vijf analytische instrumenten gebruikt. Deze zijn: (a) een focus op processen van identificatie in plaats van op vaststaande identiteiten; (b) een onderscheid tussen zelf-identificatie en externe identificatie door anderen; (c) een onderscheid tussen categorie en groep; (d) een onderscheid tussen label en sociaal-culturele inhoud; en (e) het begrip intersectionaliteit.

Hoofdstuk 3. Onderzoeksopzet. Het mixen van methoden

De studie heeft een 'mixed methods' opzet en combineert survey data met data uit diepte-interviews. De vragenlijst is voor aanvang van deze studie afgenomen onder tweede generatie Marokkaanse en Turkse Nederlanders, in de context van het TIES project. De diepte-interviews zijn gehouden met vijftien tweede generatie Marokkaanse en Turkse Nederlanders met een universitair opleidingsniveau. De methoden vullen elkaar in belangrijke mate aan en worden op verschillende manieren gecombineerd. Methoden uit de kwantitatieve en positivistische onderzoekstraditie blijken ook gebruikt te kunnen worden vanuit een meer constructivistisch perspectief, en zelfs voor de deconstructie van concepten zoals etnische identiteit (zie ook hoofdstuk 5).

Hoofdstuk 4. Het Nederlandse integratie-landschap en de Marokkaanse en Turkse Nederlanders

Het veranderde politieke integratie-landschap vormt de achtergrond van deze studie. Uit beschrijvingen in de literatuur blijkt dat in Nederland, evenals in veel andere Europese landen, burgerschap verregaand 'geculturaliseerd' is geraakt; wie in Nederland thuishoort en wie in Nederland niet thuishoort wordt steeds vaker gedefinieerd in termen van cultuur en identificatie. Van immigranten en hun kinderen wordt verwacht dat zij de progressieve 'Nederlandse' normen internaliseren en dat zij zich als Nederlands identificeren. Identificatie als Marokkaans of Turks wordt gewantrouwd, vanuit de aanname dat men slechts loyaal kan zijn aan één land en cultuur. Moslims worden in het bijzonder gezien als de Ander, omdat hun religie wordt afgeschilderd als onverenigbaar met (wat

gepresenteerd wordt als) 'de Nederlandse cultuur'. Hoewel zowel Marokkaanse Nederlanders als Turkse Nederlanders overwegend moslim zijn, worden Marokkaanse Nederlanders negatiever geportretteerd in de politiek en de media dan Turkse Nederlanders.

Rond 1970 arriveerden de eerste Marokkaanse en Turkse migranten in Nederland. Ze kwamen als arbeidsmigranten om laaggeschoold werk te doen. De meesten kwamen van het platteland en hadden een (zeer) laag opleidingsniveau. Gezien deze achtergrond is het een flinke prestatie dat een aanzienlijk, en groeiend, percentage van de tweede generatie hoger onderwijs volgt of heeft gevolgd. Naast de overeenkomsten in immigratiecontext en rurale achtergrond, zijn er ook verschillen tussen Marokkaanse en Turkse Nederlanders. In het algemeen zorgen Turkije en de daaraan gekoppelde Turkse identiteit voor grotere verbondenheid en trots onder Turkse Nederlanders dan Marokko doet onder Marokkaanse Nederlanders. Ook zijn de cohesie en de graad van organisatie hoger onder Turkse dan onder Marokkaanse gemeenschappen.

Hoofdstukken 5 tot en met 7 vormen het hart van het boek. Deze hoofdstukken zijn gebaseerd op de empirische data.

Hoofdstuk 5. 'Ben ik Nederlands? Ja. Ben ik Marokkaans? Ja.' Een verkenning van twee dimensies van zelf-identificatie

Identificeren de Marokkaans- en Turks-Nederlandse stijgers zich eigenlijk als 'Marokkaans' of 'Turks'? Uit zowel de survey data als uit de interviews blijkt dat dit het geval is. Desgevraagd geeft een grote meerderheid van de hoger opgeleide tweede generatie aan dat zij zich sterk 'Marokkaans' of 'Turks' voelen. Dit betekent echter niet dat zij zich niet ook Nederlands voelen. Een grote meerderheid van de respondenten van de survey en bijna alle geïnterviewden gaven aan dat zij zich zowel sterk Marokkaans/Turks voelden als Nederlands. Dit weerlegt de aanname dat etnische en nationale identificaties elkaar uitsluiten.

Wat opvalt is dat de Turks Nederlandse respondenten weliswaar sterker gericht zijn op co-etnische mensen en gebruiken dan de Marokkaans-Nederlandse respondenten, maar dat hun etnische identificatie gemiddeld genomen niet sterker is. Uit de survey data blijkt dat, in het bijzonder voor de Marokkaans-Nederlandse respondenten, identificatie met het etnische label (dus 'Marokkaans voelen') nauwelijks samenhangt met andere sociaalculturele variabelen. Identificatie met het label 'Turks' vormt een sterkere weerspiegeling van sociaalculturele inhoud dan identificatie met het label 'Marokkaans'. In andere woorden: het Turkse label is 'dikker', meer substantieel, dan het Marokkaanse label. Dit wordt bevestigd door de diepte-interviews. Dit betekent echter niet dat voor de Marokkaans-Nederlandse respondenten hun etnische identificatie minder belangrijk is dan voor de Turks-Nederlandse respondenten.

Hoofdstuk 6. 'Ik ben... wie ik ben...' Identificaties in sociale contexten

Hoewel de vorige analyses de indruk wekken dat individuen vaststaande identificaties hebben, is dit niet het geval. Hoe zij zich positioneren hangt af van de situatie; zowel in termen van het gebruik van specifieke labels als van sociaalculturele praktijken.

Een belangrijk thema in de diepte-interviews was het verlangen om ergens bij te horen, om geaccepteerd te worden door anderen als een van 'ons', zowel in co-etnische omgevingen, zoals de familie, als in interetnische omgevingen, zoals op school en op het werk. Erbij-horen blijkt echter niet vanzelfsprekend, zelfs niet in co-etnische omgevingen, zoals vaak verondersteld wordt. In veel gevallen liepen de geïnterviewden tegen bepaalde normen en verwachtingen aan die niet strookten met hun eigen voorkeuren, met name in co-etnische situaties. In interetnische situaties werden ze soms geconfronteerd met een categorisering als de 'Ander' die niet strookte met hoe zij zichzelf wilden positioneren. Als iemand wordt bestempeld als 'Marokkaans' of 'Turks' (of 'moslim') – zelfs in de context van een compliment – dan wordt diegene bestempeld tot de 'Ander' en heeft diegene zelf weinig invloed meer op zijn positionering, op zijn identiteit. In andere woorden, zulke etnische categorisering hebben een buitensluitend effect en ontnemen mensen hun *agency*. Dit betekent nog niet dat individuen dit willoos ondergaan. Er zijn verschillende soorten reacties waarop individuen in zulke situaties van wrijving, of dissonantie, kunnen reageren. Oftewel, individuen hebben 'etnische opties'. Deze variëren van meegaand tot conflictueus; van reacties waarin gekozen wordt de sociale relatie niet op het spel te zetten en de eigen, onafhankelijke voorkeuren ondergeschikt te maken aan de sociale relatie, tot reacties waarin het nastreven van de eigen voorkeuren en identificaties belangrijker is dan het vermijden van conflict. Deze waaier aan keuzes wil echter niet zeggen dat individuen ruime vrijheid hebben in hun opties. Etnische opties worden vaak beperkt door allerlei externe factoren en actoren.

Acceptatie als Nederlander leidt er niet automatisch toe dat etnische identiteit geen rol meer speelt. Sterker nog, acceptatie als volwaardig Nederlander kan zelfs leiden tot een sterkere nadruk op de eigen etnische identiteit. Iemand die het gevoel heeft dat hij volledig geaccepteerd wordt, bijvoorbeeld vanwege zijn opleidingsniveau of professie, kan zich extra zeker voelen om zijn minderheidsidentiteit naar voren te brengen zonder dat dit leidt tot uitsluiting. Het is zelfs zo dat juist diegenen die gezien worden als 'succesvol' in de ideale positie zijn om negatieve stereotypen te doorbreken. Zij zijn tenslotte het levende bewijs dat Marokkaans-, Turks- of moslim-zijn prima samen kan gaan met een volwaardige, 'succesvolle' positie.

Hoofdstuk 7. Vreemdelingen en vrienden. Trajecten van identificatie en het opkomen van 'minderheids-middenklasse kapitaal'

Identificaties blijken niet alleen te variëren tussen verschillende contexten, maar variëren ook over tijdsperioden. Zich andersvoelen en zich niet-andersvoelen zijn belangrijke thema's hierbij. Veel van de geïnterviewde stijgers hebben zich in hun jeugd 'anders' gevoeld. Sommigen voelden zich daardoor zelfs buitengesloten, en sommigen zijn ronduit gepest. Dit lag meestal aan hun etnische achtergrond, waardoor ze probeerden hun etniciteit zo min mogelijk te tonen en te benadrukken. Terwijl andersvoelen voornamelijk een negatieve ervaring bleek, werden gevoelens van gelijkheid positief ervaren. In tegenstelling tot andersvoelen, werd gelijkheid meestal niet uitgedrukt in termen van etniciteit, maar beschreven als het delen van ervaringen en een bepaald wereldbeeld; van het delen van een specifieke *habitus*. En iemands *habitus* blijkt sterker gevormd te worden door opleidingsniveau dan puur door etniciteit. Dit wordt geïllustreerd door het feit dat de tweede generatie hoger opgeleide survey respondenten vaker vrienden hebben die hun opleidingsniveau delen dan vrienden die hun etnische achtergrond delen.

Dit betekent echter niet dat etniciteit onbelangrijk voor hen is. Het delen van *zowel* opleidingsniveau als etnische achtergrond blijkt te kunnen leiden tot ongekende wederzijdse herkenning. Veel van de geïnterviewden vertelden dat het voelde als een 'openbaring' om op de universiteit 'ineens' medestudenten tegen te komen met een co-etnische achtergrond. Ervaringen die tot dan toe heel persoonlijk leken, bleken ineens gedeelde ervaringen en vielen op hun plek. Samen met deze 'soulmates' volgde een verkenning van wat hun etniciteit voor hen betekende. Samen gaven ze vorm aan hun etnische identiteit, zodat deze beter paste bij hun opleidingsniveau. Omdat er vóór hen weinig Marokkaanse en Turkse Nederlanders waren die dit opleidingsniveau bereikten, waren zij pioniers en bestonden er in Nederland nog geen invullingen van hun etnische identiteit die pasten bij een middenklasse positie. Kortom, we zien een traject van *reinvention of ethnic identification*, van het her-uitvinden en (opnieuw) naar voren brengen van etnische identificatie.

De prominente rol van etnische identiteit voor minderheidsstijgers, in aangepaste vorm, wijst op het ontstaan van 'minderheids-middenklasse kapitaal' (of een 'minderheidscultuur van mobiliteit') onder Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Dit is vergelijkbaar met wat zich afspeelt in andere landen en onder andere minderheden. In reactie op uitdagingen die uniek zijn voor minderheidsstijgers vanwege de karakteristieke combinatie van hun minderheidsachtergrond en hun traject van sociale mobiliteit richting de middenklasse, ontwikkelen deze stijgers specifieke sociale netwerken, gebruiken, normen en identificaties, oftewel specifiek minderheids-middenklasse kapitaal.

Hoofdstuk 8. Ter afsluiting. 'Her-uitvinding' van etnische identificatie onder minderheidsstijgers

Op basis van het empirische materiaal kunnen we begrijpen waarom etnische identiteit zo relevant is voor veel Marokkaans- en Turks-Nederlandse stijgers. Een mogelijke reden is dat iemand zich aangetrokken voelt tot bepaalde gebruiken of ideologieën, of tot het land van zijn of haar ouders; dat de etnische achtergrond heel bepalend is geweest voor opgedane ervaringen; dat etnische identificatie een belangrijke manier is om sociale relaties te onderhouden met dierbaren, zoals ouders; of dat iemand bij wil dragen tot het doorbreken van negatieve stereotypen; of etnische zelf-identificatie is vooral een teken van aanpassing aan het label 'Marokkaans' of 'Turks' dat voortdurend door anderen wordt opgeplakt. Het is duidelijk dat etnische zelf-identificatie vaak een onderdeel is van een sociale interactie en strategische elementen kan hebben. Etnische zelf-identificaties onder Marokkaanse en Turkse Nederlanders zijn niet puur vrijwillig en symbolisch, maar ze zijn ook niet slechts een reactie op categorisering door anderen.

Het traject van her-uitvinding van etnische identificatie onder minderheidsstijgers wijst op de mogelijkheid dat iemand behoort tot de middenklasse, zonder zich volledig aan te passen aan de etnische meerderheid. De mogelijkheid bestaat om middenklasse te worden met een middenklasse minderheidsidentiteit. Het valt daarmee gemakkelijker te begrijpen dat de Nederlandse middenklasse meer divers wordt en individuen kent die hun etnische eigenheid accentueren.